

УДК 378:373.3.011.3–051

Людмила Роєнко,
Тамара Торчинська

ФАХОВА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті розглядаються окремі аспекти підготовки майбутніх учителів початкової школи до навчання української мови молодших школярів. Схарактеризовано складники методичної готовності майбутнього фахівця до навчання молодших школярів української мови. Виокремлено основні проблеми, які торкаються методичної підготовки студентів до навчання української мови у початковій школі. Пропонуються ефективних методи, прийоми і засоби удосконалення методики навчання української мови у початковій школі.

Ключові слова: *майбутній учитель початкової школи, методика навчання української мови, методична підготовка, готовність до навчання української мови молодших школярів, показники методичної готовності, вдосконалення методів та організаційних форм методичної роботи.*

The article deals with some aspects of training future primary school teachers to teach the Ukrainian language of primary school children.

The process of professional training of the future primary school teacher is analyzed and the main problems, which touch on the methodical preparation of students to teach the Ukrainian language in primary school, are outlined. The components of the methodical readiness of the future specialist for teaching primary students of the Ukrainian language are characterized.

The state of students readiness to teach the Ukrainian language is discovered. Readiness of students to learn the Ukrainian language depends by the level of linguistic and methodological competence.

The attention is focused on the system of methodological training of future specialists for teaching the Ukrainian language in primary school and offers effective methods, techniques and instrumentalities of improving the methodology of the Ukrainian language.

It is noted that the methodological training of primary school teacher to teach the Ukrainian language should be constructed so that the fundamentals of knowledge about the regularities of the process of mastering the Ukrainian language by primary students have been assimilated by future teachers during specially organized activities aimed at solving specific methodological problems. The success of the application of certain types of work is primarily determined by the readiness of teachers and students to reorganize the educational process as a whole.

Keywords: *future primary school teacher, methods of Ukrainian language teaching, methodical preparation, readiness to teach Ukrainian language of primary students, indicators of methodical readiness, improvement of methods and organizational forms of methodical work.*

Модернізація початкової шкільної освіти відповідно до вимог сьогодення вимагає підготовки висококваліфікованого, компетентного фахівця початкової школи. Важливим показником готовності майбутнього вчителя початкової школи до навчання української мови є його методична підготовка (процес засвоєння теоретичних знань, формування лінгвометодичної компетентності). Сучасній школі потрібний учитель, який не тільки володіє ґрунтовними знаннями з української мови, а й спроможний практично керувати процесом удосконалення всіх видів мовленнєвої діяльності учня, формувати мовну особистість молодшого школяра, сприяти оволодінню ним рідною мовою як засобом спілкування, основою інтелектуального й духовного розвитку.

Аналіз наукових джерел у руслі проблеми дослідження дозволив констатувати наявність наукового інтересу щодо питання методичної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до навчання рідної мови. На лінгводидактичні аспекти підготовки майбутніх учителів до навчання української мови спрямовували свої наукові розробки (М. Вашуленко, Л. Варзацька, Г. Каптур, О. Копусь, Н. Остапенко, М. Пентилюк, О. Семенов, І. Хижняк). Підвищення якості методичної підготовки майбутнього вчителя початкової школи розглядали О. Фенцик, О. Хома; окремі питання професійно-методичної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до навчання української мови вивчали М. Греб, А. Жаровська, Т. Зенченко, Л. Мамчур; проблему самостійної роботи в системі підготовки майбутніх учителів до навчання української мови досліджує І. Нагрибельна. Формування готовності майбутніх учителів початкової школи до використання інноваційних технологій аналізується у працях Л. Березовська, Т. Гладиш, Т. Котик, Л. Федчук та ін.

Метою статті є аналіз процесу підготовки майбутнього вчителя початкової школи до навчання української мови молодших школярів.

Фахова методична підготовка майбутнього вчителя початкової школи у дослідженнях вчених, визначається як: а) процес засвоєння теоретичних знань з методики навчання і формування спеціальних методичних знань, умінь і навичок, необхідних для викладання предмета; б) педагогічна система, що має певний зміст і структуру; г) пізнавальна діяльність, яка пов'язана із засвоєнням методичних знань і активним включенням у практичну методичну діяльність [2; 4].

Формування готовності майбутнього вчителя початкової школи до навчання української мови можливе лише за умови належної лінгвістичної та методичної підготовки. Узагальнення матеріалів, які досліджуються, з

питань готовності майбутнього вчителя початкової школи до навчання української мови, аналіз структурних компонентів означеного феномена, показав, що єдиного підходу до трактування цього питання немає.

Під готовністю майбутнього вчителя початкової школи до навчання української мови розуміють: здатність на основі набутих знань і початкового досвіду продуктивно вирішувати професійні методичні проблеми в галузі початкової мовної освіти молодших школярів [15; 19]; результат методичної підготовки, що характеризується певним рівнем розвитку особистості, сформованості методичних знань, умінь і навичок; педагогічна система, що має певний зміст і структуру; пізнавальна діяльність, пов'язана із засвоєнням методичних знань і активним включенням у практичну методичну діяльність [2].

Ми поділяємо думку І. Нагрибельної, яка зазначає, що готовність вчителя до навчання української мови у початковій школі є інтегрованою особистісною якістю, що характеризується емоційно-ціннісним ставленням учителя до реалізації комплексу завдань предмета «Українська мова» і власної підготовки до методичної діяльності, стійкою професійною спрямованістю на оволодіння нею, наявністю необхідних психолого-педагогічних, лінгвістичних, літературознавчих та методичних знань і здатністю до їх самостійного поповнення, а також сформованістю загально- і частковометодичних умінь [4].

На стан готовності студентів майбутніх учителів початкової школи до навчання української мови молодших школярів впливає рівень сформованості лінгвістичної і методичної компетенції. Проаналізувавши низку наукових джерел, доходимо висновку, що показниками методичної готовності студентів до навчання молодших школярів української мови є: знання змісту і принципів побудови шкільного курсу української мови у початковій школі; знання шкільної програми та зміст навчального матеріалу у шкільних підручниках з української мови для 1–4 класів; вміння планувати свою діяльність; володіння студентами методикою формування в учнів системи початкових уявлень і понять з фонетики, лексики, словотвору, морфології, синтаксису, прийомами ознайомлення школярів з найважливішими нормами української літературної вимови та правопису і формування їхньої мовленнєвої культури, вміння добирати вправи при вивченні певних мовних і мовленнєвих явищ і доцільно їх застосовувати на певному етапі засвоєння знань; вміння оптимально вибирати форми та методи навчання; володіння різноманітними способами активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках української мови; вміння використовувати новітні технології навчання в освітньому просторі; вміння здійснювати контроль за навчальними досягненнями учнів відповідно до сучасних вимог; креативність – здатність до творчої діяльності; вміння забезпечувати диференційований підхід до учнів на уроках української мови та в позаурочний час; здатність забезпечувати

формування позитивної мотивації учнів до вивчення української мови; сформованість навичок самоосвіти; рефлексія результатів власної діяльності; вивчення передового педагогічного досвіду.

З метою виявлення стану готовності майбутніх студентів до навчання молодших школярів української мови ми використали метод анкетування, в якому взяли участь студенти 3 і 4 курсів факультету початкової освіти. Студентам було запропоновано оцінити власну готовність до навчання молодших школярів української мови за чотирьохбальною шкалою (1 – поверхово; 2 – вибірково; 3 – достатньо; 4 – ґрунтовно). Опитування показало, що на початковому етапі навчання студенти виявляли лише елементи готовності до навчання мови пов'язані насамперед із знаннями з сучасної української мови. Значні утруднення виникають при вивченні фонетики, будови слова, частин мови, синтаксису, оволодінні фаховою термінологією.

Переважає більшість студентів усвідомлюють важливість теоретичних знань з курсу методики у процесі підготовки до професійної діяльності, оволодінні вміннями розроблення й проведення уроків, оцінювання знань, умінь і навичок учнів з української мови. Значна частина студентів (54,4 %) не мають необхідного обсягу знань для навчання молодших школярів української мови (утруднення викликані недоліками у знаннях з сучасної української мови). 45,6 % опитаних зазначили, що, маючи теоретичні знання, не знають, як реалізувати їх на практиці. Такі знання не забезпечують високого рівня сформованості готовності майбутніх студентів до навчання молодших школярів української мови. Саме тому в останні роки зроблено чимало спроб переосмислення структури, змісту та організації процесу лінгводидактичної підготовки майбутнього вчителя початкової школи.

Система методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи складається з лекційних, практичних і лабораторних занять, самостійної роботи, низки педагогічних практик, написання курсових і випускових робіт.

Лекційні заняття є основним засобом отримання декларативних знань із питань методики навчання української мови, які надалі сформуєть науково-теоретичну базу майбутньої педагогічної діяльності вчителя. Вільний доступ до навчальної інформації не дозволяє лектору просто повідомляти навчальну інформацію. Тобто, виникають об'єктивні причини для організації нової форми лекції за якої потреба у конспектуванні відходить на другий план. З урахуванням означеного виникає необхідність переходу на нові сучасні форми читання лекцій. Схарактеризуємо деякі типи вивчення програмового матеріалу.

Лекція-візуалізація, за якої забезпечується перетворення усної інформації у візуальну форму з допомогою технічних засобів навчання, дозволяє широко використовувати різні форми наочності (слайди, плівки,

планшети, креслення, малюнки, схеми тощо). В умовах оновлення школи, коли підручники і посібники для 1 класу відсутні, такі лекції будуть доречними при вивчанні змістового модуля «Навчання грамоти».

Бінарна лекція, яка дозволяє навчальний матеріал проблемного змісту подавати студентам у діалогічному спілкуванні двох викладачів між собою – теоретиком і практиком. Наприклад, такі теми, як «Засвоєння елементів фонетики у тісному зв'язку з орфоепією та графікою», «Система вивчення морфемної будови слова» варто подати у формі бінарної лекції, оскільки це допоможе студентам краще його засвоїти.

Інтерактивна лекція дозволяє поєднати керівну роль викладача з високою активністю студентів через використання методів інтерактивної технології. На такій лекції викладач відповідає за загальну спрямованість навчального процесу, за підготовку навчального матеріалу, за організацію роботи тощо. Інтерактивна лекція має здебільшого проблемний і пошуковий характер, де лектор ставить проблему перед студентами і особисто допомагає їм самостійно працювати в напрямі її розв'язання, консультує в поетапному пошуку рішення. Перевагами інтерактивної лекції є можливість використати її при вивченні таких тем: «Текст, його структура. Побудова текстів, їх аналіз, редагування», «Методика роботи над словом», «Методика вивчення частин мови».

З лекцією нерозривно пов'язані практичні й лабораторні заняття, на яких відбувається обговорення попередньо визначених викладачем тем, які продовжують і поглиблюють основні наукові положення, викладені в лекційному курсі. Окрім систематизації, узагальнення й контролю знань з методики, під час практичних і лабораторних занять студенти отримують первинний лінгвометодичний досвід: складають плани-конспекти уроків, моделюють фрагменти.

Важливим компонентом фахової підготовки майбутнього вчителя є практичне оволодіння інноваційними технологіями, формування на основі знань практичних умінь їх застосовувати. Тому на практичних заняттях, крім традиційних форм організації навчального процесу, чільне місце займають методи інтерактивної технології (діалоги, ділові ігри, дискусії), методи технології критичного мислення та ТРВЗ-технології. Це допомагає студентам у виробленні необхідних дій, в їх використанні на матеріалі шкільної програмової тематики з української мови. Створення навчальних груп допомагає кожному студентові активно працювати, виступати з повідомленнями, доповненнями, анотаціями.

Уведення інтерактивних технологій в навчальний процес студентів вимагає переосмислення тем і структури практичних і лабораторних занять, організації самостійної роботи, системи контролю і оцінювання знань студентів.

Розроблена нами система практичних занять, яка включає низку методичних завдань і вправ, дозволяє поглибити підготовку студентів до

упровадження інтерактивних технологій, сформувати у них необхідні компетентності. Так, опрацьовуючи на практичному занятті тему «Аналіз програми з навчання грамоти та чинних букварів», студенти за допомогою інтерактивних технік – «мозкового штурму», дискусії, обговорення проблеми в загальному колі – узагальнюють й розширюють знання про принципи побудови програми з навчання грамоти, букварів, усвідомлюють роль і значення державного стандарту.

Значну увагу приділяємо роботі в парах. Студенти спільно виконують одне завдання, при цьому активно обговорюють, його, перевіряють знання один одного. Цю технологію ми використовуємо при рецензуванні, вдосконаленні конспектів уроків, розроблених студентами попереднього курсу або вчителями початкової школи, перевірці самостійної роботи студентів.

Технологія роботи в малих групах допомагає учасникам виконувати багато ролей (лідер, слухач, коментатор). Студенти самовизначаються за допомогою різнокольорових карток або за інтересами. Найчастіше ця технологія використовується тоді, коли відбувається обговорення якоїсь проблеми за шкільною програмою або розробка завдання для молодших школярів з відповідної теми.

Особливе місце в системі підготовки майбутніх учителів до навчання рідної мови займає рольова гра. Ця технологія використовується тоді, коли студенти розробляють плани-конспекти уроків з визначених тем з мови і читання і презентують їх групі («розігрують у ролях»). Рольова гра допомагає набути конкретних навичок, зокрема безпосередньої поведінки на робочому місці вчителя: вміння організувати роботу дітей, ставити запитання, слідкувати за логікою відповідей учнів, зрештою – почувати себе комфортно в ролі вчителя.

Одним із показників ґрунтовної підготовки студентів до навчання української мови у початковій школі є володіння ними фаховою термінологією, яка дозволяє розмежувати змістовий аспект певних понять. Однак, на шляху вирішення означеної проблеми виникають певні труднощі, що пов'язані з недооцінкою студентами та викладачами важливості термінологічної підготовки. Говорячи про підготовку вчителя початкової школи, необхідно зауважити, що термінологічний словник такого фахівця не може обмежуватися вивченням однієї-двох дисциплін, а є узагальненням усієї міжпредметної термінологічної системи, з якою доведеться працювати вчителю початкової школи у своїй професійній діяльності.

З огляду на значний обсяг наукової та професійної термінології, яку необхідно засвоїти майбутнім фахівцям (розпорошеність термінологічних знань за дисциплінами як природничо-гуманітарного, так і блоку фахових та спеціальних дисциплін; недостатня методична база та недостатня

кількість годин, відведених на опанування професійною лексикою) постає питання про систему вивчення можливих шляхів удосконалення якості термінологічної підготовки (як складової поняття «комунікативна компетенція») компетенції студентів.

Засвоєння лінгвістичних термінів пов'язане з вивченням трьох дисциплін: «Методика навчання української мови в початковій школі», «Методика навчання літературного читання» та «Сучасна українська мова».

Для надійного довготривалого запам'ятовування лінгводидактичних термінів необхідно спиратися на різні види відчуття й сприйняття: слухові, зорові, рухомоторні. Пригадування, відтворення лінгводидактичних термінів залежить від таких чинників: частотності вживання їх студентом у власному мовленні; наявності асоціативних зв'язків лінгводидактичного поняття з поняттями суміжних наук або життєвим досвідом студента; приналежності терміна до певної тематичної групи (мовленнєвознавчі, загальнодидактичні тощо); від когнітивного змісту терміна, міцності його зв'язків із контекстом, мовленнєвою ситуацією.

Для оволодіння термінологією в усіх її особливостях і виявах вирішальну роль, на думку провідних методистів (О. Біляєв, В. Мельничайко, Л. Скуратівський, М. Стельмахович, В. Онищук, О. Текучов та ін.), необхідно використовувати добре продуману систему навчально-тренувальних вправ, ефективність яких доведена практикою. Вдале поєднання різних видів вправ і форм тестових завдань забезпечить належне засвоєння студентами фахової лінгводидактичної термінології.

Великого значення у підготовці студентів ми надаємо вивченню передового педагогічного досвіду. На лабораторних заняттях, відвідуючи уроки вчителів шкіл м. Умані та району, студенти знайомляться з досвідом впровадження новітніх технологій, нестандартних форм і видів навчальної роботи.

На підставі викладеного вище зазначимо, що методична підготовка вчителя початкової школи до навчання української мови має бути вибудована так, щоб основи знань про закономірності процесу оволодіння молодшими школярами українською мовою засвоювались майбутніми педагогами під час спеціально організованої діяльності, спрямованої на розв'язання конкретних методичних задач. Успіх застосування тих чи інших видів роботи насамперед визначається готовністю викладачів та студентів до реорганізації навчального процесу в цілому. Перспективи подальших досліджень необхідно пов'язати з реформуванням початкової освіти, яке вимагає вдосконалення методів та організаційних форм взаємодії викладача і студента.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вашуленко М. С. Методичне підгрунття професійної мовно-мовленнєвої підготовки майбутніх учителів початкових класів. *Сучасна початкова освіта: вектори розвитку*: зб. наук. праць. Бердянськ: БДПУ, 2012. С. 42–53.
2. Жаровська А. В. Формування лексико-народознавчої компетенції майбутнього вчителя початкових класів засобами інноваційних технологій. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки*. 2015. № 2. С. 38–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2015_2_10
3. Каптур Г. А. Професійна лінгводидактична підготовка вчителя початкових класів. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки*. Луцьк, 2009. № 21: Педагогічні науки. С. 79–83.
4. Нагрибельна І. Професійно-методична підготовка майбутнього вчителя початкової школи до викладання рідної мови (в контексті болонського процесу). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2011. Вип. 20. С. 88–89.
5. Онищенко І. Модель формування фахової компетентності майбутнього вчителя початкових класів. *Навчання і виховання обдарованої особистості: теорія та практика*. 2012. № 8. С. 94–101.
6. Семенов О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: монографія. Суми: ВВП «Мрія – 1» ТОВ, 2005. 404 с.
7. Хома О. Методична підготовка майбутніх учителів початкової школи в умовах університету. *Педагогічна освіта і наука в умовах класичного університету: традиції, проблеми, перспективи*: зб. наук. праць / за ред. Євтуха М., Герцюка Д., Шмидта К. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. Т. 1: Підготовка педагогічних кадрів у вищій школі: виклики, проблеми, динаміка змін. С. 288–295.